

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR HET KUNSTPATRIMONIUM
INSTITUT ROYAL DU PATRIMOINE ARTISTIQUE



Bulletin 32
2006 • 2008

INSTITUT ROYAL DU PATRIMOINE ARTISTIQUE

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR HET KUNSTPATRIMONIUM

BULLETIN

32 – 2006-2008

Bruxelles - Brussel

2009

Parc du Cinquantenaire 1, B-1000 Bruxelles
Tél. +32 (0)2 739 67 11 ; Fax +32 (0)2 732 01 05
CCP 679-2004759-60 – IBAN BE73 6792 0047 5960 – BIC PCHQBEBB
URL <http://www.kikirpa.be>
Illustrations : © KIK-IRPA, Bruxelles, sauf mention spéciale.
Tous droits réservés.

Jubelpark 1, B-1000 Brussel
Tel. +32 (0)2 739 67 11; Fax +32 (0)2 732 01 05
CCP 679-2004759-60 – IBAN BE73 6792 0047 5960 – BIC PCHQBEBB
URL <http://www.kikirpa.be>
Illustraties : © KIK-IRPA, Brussel, tenzij anders vermeld.
Alle rechten voorbehouden.

Éditeur responsable / Verantwoordelijke uitgever

Myriam Serck-Dewaide.

Rédaction / Redactie

Catherine Bourguignon, Jacques Debergh, Simon Laevers.

Traductions / Vertalingen

Du néerlandais / uit het Nederlands: Auteurs, Jacques Debergh.

Du français / uit het Frans: Simon Laevers, Famke Peters, Jeannine Richel.

Photographies / Foto's

Ateliers photographiques / Fotoateliers.

Numérisation / Digitalisering

Jenny Coucke, Olivier De Pauw, Jean-Luc Elias, Hervé Pigeolet.

Les auteurs sont responsables du fond et de la forme de leurs contributions, en particulier de l'exactitude de leurs citations et références.

De auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen, zowel op inhoudelijk als op vormelijk vlak, en in het bijzonder voor de correctheid van de citaten en referenties.

Nous nous sommes efforcés d'appliquer les prescriptions légales en matière de copyright. Quiconque se considérerait autorisé à faire valoir des droits est prié de s'adresser à la direction de l'IRPA.

We hebben al het mogelijke gedaan om de wettelijke voorschriften op het gebied van het copyright na te leven.

Wie zich gemachtigd meent om rechten te doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met het bestuur van het KIK.

Couverture

Partie supérieure de la grande aiguière du Musée du Verre à Liège (Grand Curtius, inv. n° B/1613). Photo Jean-Luc Elias.

Kaft

Bovenste gedeelte van de grote waterkan uit het Musée du Verre te Luik (Grand Curtius, inv.nr. B/1613). Foto Jean-Luc Elias.

Imprimé sur papier / Gedrukt op papier acid free norm ISO 9706.

BULLETIN DE L'INSTITUT ROYAL
DU PATRIMOINE ARTISTIQUE

BULLETIN VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR HET KUNSTPATRIMONIUM

32 – 2006-2008

M. SERCK-DEWAIDE, Éditorial / <i>Ten geleide</i>	7
M. SERCK-DEWAIDE, In memoriam Agnes Gräfin von Ballestrem (1935-2007)	11

Cinquantième anniversaire de la création officielle du Centre d'Étude de la peinture du xv ^e siècle dans les Pays-Bas méridionaux et la Principauté de Liège, Bruxelles, Palais des Académies et Institut royal du Patrimoine artistique, 21 novembre 2005 / <i>Vijftigste verjaardag van de officiële oprichting van het Studiecentrum voor de vijftiende-eeuwse Schilderkunst in de Zuidelijke Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, Brussel, Paleis der Academiën en Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, 21 november 2005</i> ...	17
H. MUND, C. STROO, Présentation / <i>Inleiding</i>	19
Allocutions de bienvenue / <i>Welkomstwoorden</i>	
P. COLMAN	21
L. CAMPBELL	24
J.R.J. VAN ASPEREN DE BOER	26
A. CHÂTELET	27
Exposés scientifiques / <i>Wetenschappelijke uiteenzettingen</i>	
L. CAMPBELL, Rogier van der Weyden's Friends, Colleagues and Neighbours	31
M. FARIES, Expanding the Scope of Technical Documentation and Institutional Research	37
A. CHÂTELET, La jeunesse de Jan van Eyck	47

Études / *Studies*

Nouvelles données sur la sculpture d'El Zapotal (Véracruz, Mexique), la terre cuite des Musées royaux d'Art et d'Histoire de Bruxelles / <i>Nieuwe gegevens over de sculptuur van El Zapotal (Veracruz, Mexico), de terracotta van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis van Brussel</i>	55
S. PURINI, La sculpture monumentale de la côte du Golfe / <i>De monumentale beeldhouwkunst van de Golfkust</i>	55
A. BOITEL, D. DRIESMANS, Étude matérielle et technologique des matériaux originaux / <i>Materiële en technologische studie van de originele materialen</i>	62
A. BOITEL, D. DRIESMANS, Étude matérielle et technologique / <i>Materiële en technologische studie</i>	69
A. BOITEL, D. DRIESMANS, A.-L. IMBERT, Le traitement de l'œuvre / <i>De behandeling van het kunstwerk</i> ...	75
S. SAVERWYNS, J. SANYOVA, D. DEMAÏFFE, <i>Identificatie van de pigmenten, bepaling van de stratigrafie van de polychromieën en petrografische analyse van de gebakken aarde</i> / Identification des pigments, détermination de la stratigraphie des polychromies et analyse pétrographique de la terre cuite	90

<i>De vermeende relieken van de Heilige Alena te Vorst: Geschiedenis, botonderzoek en ¹⁴C dateringen / Les reliques dites de sainte Alène à Forest: histoire, ostéologie et datation par le radiocarbone</i>	95
B. FRANSEN, <i>Historisch onderzoek / Recherches historiques</i>	95
M. VANDENBRUAENE, <i>Fysisch-antropologische analyse / Analyse d'anthropologie physique</i>	102
M. VAN STRYDONCK, M. BOUDIN, <i>Isotopenonderzoek uitgevoerd op de menselijke beenderresten / Examen isotopique des restes osseux</i>	108
La statuette mosane du <i>Saint Éloi</i> de Hour / <i>Het Maaslandse beeldje van Sint-Elooi van Hour</i>	113
M. SERCK-DEWAIDE, A.-S. AUGUSTYNIK, <i>Étude, analyse et traitement / Studie, analyse en behandeling</i> ...	113
E. MERCIER, <i>Le Saint Éloi et le Saint Laurent de Hour dans le contexte de la sculpture mosane du XIII^e siècle / De Sint-Elooi en de Sint-Laurentius van Hour in de context van de Maaslandse beeldhouwkunst van de dertiende eeuw</i>	131
J. SANYOVA, C. GLAUDE, <i>Les polychromies du Saint Éloi de Hour étudiées au laboratoire / De polychromieën van de Sint-Elooi van Hour bestudeerd in het laboratorium</i>	143
L' <i>Ecce Homo</i> de la collection de Humbeek, une œuvre de l'atelier d'Albrecht Bouts / <i>De Ecce Homo uit de verzameling van Humbeek, een kunstwerk uit het atelier van Albrecht Bouts</i>	163
V. HENDERIKS, <i>Étude iconographique et stylistique / Iconografische en stilistische studie</i>	163
Fr. ROSIER, <i>Observations techniques / Technische observaties</i>	173
A Sixteenth-Century Copy of the Lost Eyckian <i>Way to Calvary</i>	177
S. URBACH, <i>Marginal remarks</i>	177
M. POSTEC, J. SANYOVA, <i>Painting Technique and Conservation Treatment</i>	188
Ch. FONTAINE-HODIAMONT, <i>La remarquable aiguière du Musée du Verre à Liège: nouveau regard sur un «façon de Venise» catalan, seconde moitié du XVI^e - début du XVII^e siècle / De opmerkelijke waterkan uit het Glasmuseum in Luik: een nieuwe kijk op een Catalaanse "façon de Venise", tweede helft zestiende - begin zeventiende eeuw</i>	201
Un don papal: le bonnet et l'épée de l'archiduc Ernest d'Autriche / <i>Een pauselijke schenking: de hoed en het zwaard van aartshertog Ernest van Oostenrijk</i>	225
M.-Chr. CLAES, <i>La découverte / De ontdekking</i> (avec des contributions de / <i>met bijdragen van</i> J.-J. VAN ORMELINGEN, E. ROOBAERT et / <i>en</i> L. DE REN).....	225
P. DE GROOF, <i>De driedimensionale conservatie van het hoofddeksel / La conservation tridimensionnelle du bonnet</i>	248
D. DE JONGHE, <i>Weefsels van de hoed en het zwaard: Technologische analyse / Les étoffes du bonnet et de l'épée: analyse technologique</i>	256
N. VERGOUWEN, <i>Behandeling van het zwaard en het kruisbeeldje / Traitement de l'épée et du crucifix</i>	259
D. BIRONT, <i>De behandeling van de urne / Le traitement de l'urne</i>	265
E. JOB, A.-S. AUGUSTYNIK, M. VAN BOS, L. VAN DIJCK, Chr. BERTRAND, <i>Une oeuvre de Victor Horta: les salons de l'hôtel C. Winssinger. Étude des finitions décoratives / Een werk van Victor Horta: de salons van het huis C. Winssinger. Studie van de decoratieve afwerkingen</i>	267
W. WAILLIEZ, <i>L'hôtel Frison (1894-95) de Victor Horta: recherche et appréciation des décors peints dans le cadre de l'étude préalable à la restauration / Het huis Frison (1894-95) van Victor Horta: Onderzoek en evaluatie van de geschilderde decors in het kader van het vooronderzoek voor de restauratie</i>	287
 Sources et documents / <i>Bronnen en documenten</i>	
M.-Chr. CLAES, <i>L'historien de l'art et l'image. Réflexions et menus propos / De kunsthistoricus en het beeld. Overwegingen en kleine bedenkingen</i>	313

Sélection des activités récentes / *Selectie uit recente werkzaamheden*

F. VAN CLEVEN, <i>Fragment van kazuifel in zijden tacqueté, gebrocheerd en gefigureerd, 13de-15de eeuw, Brussel, Kerkfabriek Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal / Fragment de chasuble en soie taqueté, broché et figuré, XIII^e-XV^e siècle, Bruxelles, Fabrique d'église de la cathédrale Saints-Michel-et-Gudule</i>	339
D. VERLOO, James Thiriar (1889-1965), <i>La passerelle et Derrière le front</i> , huile sur toile, 227,5 × 234 et 228 × 235 cm, Bruxelles, École royale militaire / <i>James Thiriar (1889-1965), De oversteekplaats en Achter het front, olieverf op doek 227,5 × 234 en 228 × 235 cm, Brussel, Koninklijke Militaire School.....</i>	342
F. VAN CLEVEN, <i>Hoedje van Koningin Astrid, ca. 1934, tafzijde en zijdefluweel, Brussel, Koninklijk Paleis / Bonnet de la reine Astrid, ca. 1934, soie taffetas et velours de soie, Bruxelles, Palais royal</i>	349
 Bibliographie du personnel et des collaborateurs de l'Institut 2006-2008 et complément des années antérieures / <i>Bibliografie van het personeel en van de medewerkers van het Instituut 2006-2008 met aanvullingen uit de vorige jaren</i>	 351